

LES COBLES SOBRE UN NAUFRAGI DE L'ANY 1460, EN LA TRADICIÓ ORAL D'EIVISSA

Isidor Marí i Mayans

Són certament abundoses les proves de la gran tradicionalitat del cançoner d'Eivissa i Formentera, i pens que cada dia ho seran més així com vagin apareixent els resultats de noves exploracions en aquesta espessa selva dels gèneres populars de transmissió oral. En alguna ocasió m'he ocupat ja d'aportar informació entorn a la història d'aquestes peces que, per camins ben complicats i avui mals de reconstruir, han sobreviscut en la tradició oral recent ¹.

Es clar que, en aquesta lluita contra el temps, la impremta ha ajudat moltes vegades a la propagació de viva veu, especialment a base dels "plecs solts", els quals, des dels primers temps de la impremta fins a una època ben recent gaudiren d'una extraordinària vitalitat i d'una considerable irradiació entre un públic lector massiu i voraçment consumista ². Per això, com ha dit Joaquim Molas ³, les fronteres que separen aquestes dues tradicions de poesia popular l'oral i la impresa —no són sempre prou precises. Els plecs solts recollien moltes obres divulgades per via oral i, d'altra banda, algunes d'escrites expressament per a ésser publicades obtenien una gran difusió a través del cant o del recitat. La major o menor

acceptació popular depenia del caràcter dels textos, com indica Josep Romeu ⁴, i n'hi ha de cultes que no degueren transcendir d'un cenacle restringit de lectors. D'altres plecs, en canvi, sabem positivament que aconseguiren un nombre important d'edicions. Precisament, com a exemple d'aquests plecs de més àmplia difusió, amb textos noticiers sobre esdeveniments històrics coetanis, Romeu parla de les Cobles de tristor de les tres naus catalanes de conserva, que són les que ara ens ocupen.

En publicar-les en el seu *Cançoner*, Marià Aguiló apuntava: *L'estampa catalana (...)* degué aprofitar-se tost d'esta complanta ⁵. Efectivament: la versió que ell copia amb esmenes (no sabem si lleugeres o profundes perquè no hem pogut confrontar-les amb l'original) és l'editada per Sebastià de Cormellas a Barcelona l'any 1596, però consta en el catàleg de la biblioteca del bibliòfil Hernando Colón que n'havia adquirit un exemplar a Tarragona l'any 1513. Segons Romeu ⁶, podem donar com a gairebé segur que n'hi hagueren edicions anteriors, tal vegada dels primers anys de la impremta catalana. El cas és que, d'alguna manera (sigui per transmissió oral, manuscrita o impresa), les Cobles saltaren el

(1) Els remots orígens d'una cançó, "Eivissa", núm 2, 3ª època, 1973. Al número 9 de "Randa" (1979) apareix una nota sobre el romanç cidià "En Rodriguët".

(2) Josep ROMEU I FIGUERAS: *Sobre els primitius plecs solts amb contingut poètic*, "Serra d'Or", abril 1972.

(3) *Esquema i evolució de la literatura popular catalana*, "El Pont", núms. 60 i 61.

(4) Art. citat.

(5) M. AGUILÓ, *Cançoner de les obretes en nostra lengua materna més divulgades durant los segles XIV, XV e XVI*, Barcelona, 1873 - 1900. Són el núm. 2.234 del *Catálogo de obras en lengua catalana impresas desde 1474 hasta 1860* del mateix Aguiló (Madrid, 1923).

(6) Art. citat.

lapse entre 1460, en què tingué lloc el naufragi, i els primers anys del s. XVI.

Podem suposar que, pel tema de les **Cobles**, els mariners feren un paper important en la seva difusió i en l'arribada a Eivissa. Res no s'hi oposa: fins i tot és documentat el cabotatge entre l'illa i els ports de Palamós i St. Feliu de Guíxols el s. XVII (comerç de sal); i els protagonistes del naufragi eren empordanesos... Les relacions Eivissa-Tarragona eren també intenses. Ara bé: convé no descartar la funcionalitat religiosa de les **Cobles**, que s'adiria amb el mateix estrofisme de **goigs**, amb el to pietós i penitencial i, fins i tot, amb la conclusió de la tornada, que té paral·lels

múltiples en la cançó religiosa ⁷. En la versió replegada a Eivissa, les **Cobles** es contaminen amb el romanç **La carta de navegar** ⁸, els versos del qual hem omès en la nostra transcripció. El text que donam a la columna dreta és la més completa de les versions recollides per Isidor Macabich; afegim entre parèntesis les variants més significatives d'altres versions. A l'esquerra, el text publicat per Aguiló. Hem procurat, sempre que ha estat possible, col·locar costat per costat els versos coincidents. Els punts suspensius indiquen el passatge suprimit de **La carta de navegar**. També hem invertit l'ordre de les dues darreres estrofes, per facilitar la confrontació.

Christians, devotament
preguem la Verge Maria
que'ns deliure'n aquest dia
ab son Fill omnipotent.

De conserva eren tres naus,
totes tres molt ben armades,
mossèn Johan de Pontons,
en Satorres e en Pujades;
un diumenge sol hixent
partiren de la Turquia,
tots fehiem nostra via
de la volta de Ponent.

Lo dilluns ab mar bonança.
ab lo vent fresch e molt larch
navegant ab gran puxança,
no trobam res que'ns embarch;
e vérem cantar la gent
moguts de gran alegria.
Nunqua vés tal jutglaria,
que tots anaven rient.

Lo dimars après dinar
la fortuna nos comanda;
véreu les tres naus maynar,
dar los timons a la banda;
en Satorres prestament
fa'n popa la sua via,
en Pontons per semblant guia
arbre sec ne va corrent.

La fortuna era tan fort
que no's podían servir;

Preguem la Verge Maria,
cristians, devotament,
que ems ajut amb aquest dia,
mos dó port, bon salvament. (i mos dó bon...)

Eren tres naus molt hermoses
i anaven molt ben armades:
es mestre Joan de Punta,
en Torres i en Pujada, (Pujades)
en Torres i en Pujada
i tota sa mellor gent.

Es diumenge de matí (Un d. es sol ixent)
partiren de Barbaria
demanant el bon ponent (amb un ventet llarg i
per fer una santa via, fresc)
per fer una santa via
tothom anava content. (riguent)

Es dilluns de bon matí,
navegant amb mar bonança, (gran goig i gran
es ventet era molt poc; alegria)
no tenim res que ems alcança,
tothom anava content. (riguent).

Es dimarts demprés dinar
ja la fortuna ems comanda;
vérem les dos naus mainar
i es timons dats a la banda;
mestre Joan, tan valent, (promptament)
amb tanta desimboltura, (tallà l'arbre a la...)
tallà l'arbre a la cintura, (amb aqueixa revol-
tura)

(7) Per exemple, la tornada següent: **Cristians, ab alegria/loem vuy devotament/ la humil Verge Maria/ ab son fill omnipotent. (Cançoner de Nadal. Recull de textos catalans antics).**

(8) Vegeu I. MACABICH, **Romancer tradicional eivissenc** (Mallorca, 1954), pàgs. 83 - 87. També Josep MASSOT I MUNTANER, **Aportació a l'estudi del Romancer Balear**, "Estudis Romànics" VII.

lo sol era quasi post
com nos van desemparrar,
més fort era lo vent
com més la nit se'n venia,
que sots cayre de Turquia
nos levava la corrent.

Resistir may no pogueren
per neguna formaçana
per los vents qui contra'ns eren,
lo mestral e tramontana;
tots nos vérem un moment
al finar la lum del dia;
en son mal repòs seguia
la mar, ab gran brugiment.

La nit era tan escura
que no saben hon se van,
tàllan l'arbre a la cintura,
delibéran què faran
per donar restaurament
a les naus, que ja's perdien;
ay Déu, quin treball tenien
aquella tan noble gent!

La mija nit era atesa
quant lo pilot va mirar
ab gran luminària encesa
davant nòs sobre la mar,
e sentirem tristament:
"Valga'm Déu, sancta Maria!"
Aprés cap més crit s'hoïa,
no haguèrem més sentiment.

L'alba s'era declarada,
lo pilot lançà un sospir:
--Ay Déu, bona gent honrada,
les naus no puch descobrir;
yo crech verdaderament
que'l crit que anit se sentia
era nostra companyia
qui's negava cruelment.

Lo patró, que veu la platja
e lo perill de morir,
crida'ls hòmens de paratje,
lo nauixer se féu venir,
e dix piadosament:

O notxer de gran valia,
si tu'm restaures huy dia,
yo't daré tot mon argent.

La nauixer féu de resposta:

Patró, hajau bon conort,
que negú de la nau vostra
no pot fugir a la mort,

Es solell se'n va a la posta,
ja mos vol desemparrar,
la nit que damunt mos era
i es ventet es refrescà
amb uns aires de Turquia
i un tan furiós corrent.

Allà devers mitja nit (Varen veure tres llums)
vàrem sentir un gran crit (que per la mar na-
vàrem sentir un gran crit, vegaven)
no n'haguèrem sentir més.

Quan va ser en sa matinada,
es pilot va anar a mirar.

--Ai germanets meus honrats,
no puc les naus devisar;
jo bé crec perfectament
que aquell crit que anit sentirem
mos venia per ponent,
que era nostra companyia
que es negava cruelment. (malament)

.....
Es patró, que està a la platja,
corre perill de morir,
crida la gent de paratge (del paratge)
i a notxes la fa venir. (que la noche ja és aquí)
--O notxero tan valent,
amb tanta de valentia,
si tu em rescates la vida, (em respectes)
jo et daré tot mon argent.--

Ell li tornà de resposta:
--Patró meu, tengueu conhort,
que ningun de la nau nostra (vostra)
no escaparà de la mort,

per lo loch que's tan dolent
hont la fortuna'ns envia;
un gran miracle seria
que n'escapàs hu de cent.

que estam a un dolent lloc
que la corrent mos hi tira...

Quina novella tan crua
per nosaltres deffallits,
en lo cor ferits de pua
que ja som tots esmortits;
va perdre lo sentiment
qui bé regir-nos solia;
ajudau, Verge Maria,
en semblant regirament.

Com vench a hora de tèrcia,
prop Candia'ns vam trobar,
e bé surgides set àncores,
totes vérem amollar,
e la nau que redolava
ja no's podia servir;
preguem la Verge Maria
que nos vullia ajudar.

Preguem la Verge Maria,
aquella verge del cel,
reclamant tots a la una
d'aquest novell tan cruel,
car a Déu may fon plasent
en servir tal companyia,
hon tant hom d'onor havia,
per morir tan cruelment.

O novella de tristor,
cosa és que fa tremolar;
véreu tots ab gran dolor
agenollats confessar;
açò era greu turment,
que la gent se debatia
qui primer confessaria;
totom era penident.

L'hora cruel va arribar,
la nau se va tota obrir;
molta gent véreu negar,
los altres de por morir.
O Fill de Déu excelent,
ajuda'ns en aquest dia,
no guardes nostra follia
ni nostre deffalliment.

Quin cruel e gran espant
hauran los que'ls han nodrits;
que'n faran de dol e plant,
que'n llançaran d'amarchs crits
com sabran lo partiment
de lur bona companyia;
esperaven alegria
e és tornada en turment!

Què faran les maridades
que hi tenien lurs marits?
Ab les cares alterades
se yran batent los pits
com sabran lo partiment
de lur bona companyia;
preguem la Verge Maria
que'ls haja'n bon estament.

Gran tala és de la Costa,
hoc, y més del Empurdà,
d'hon és tanta de gent morta,
tots hòmens de tan gran mà;
cert, Gènova trumphant
e tindrà la mar per sua,
veent Cathalunya nua,
farà de menar la ma.

Com la nau hagué pres terra,
romàs oberta en lo port;
isqueren sens nulla guerra
tres només... Tothom és mort;
ço fon l'any del Naximent
mil quatre-cents, se escrivia,
e sexanta, era lo dia
a denou de març corrent.

E mossèn Thomàs Pujades
tan prest fon saltat en terra
va dir: —Laors sien dades
a Déu qui'ns ha feta guerra,
car nós érem mil e cent,
tots hòmens de gran valia;
ara som en companyia
tres persones en turment.

Veus allà lo Cap de Spasa,
cert allà fon la lur fi;
ay Déu, quant bon cap de casa
e quant foraster mesquí!
Fort seran los planyiments
d'aquells amichs qui's volien,
e molt més dels qui hi tenien
germans propis e parents.

Ploraran ses maridades
que es seus marits hi tendran,
i també es pares i mares,
es que hi tenen es infants.
Ell se pigaran pes pit.
Ai, que dolorosa vida,
ai, que dolorosa vida
anam passant per tot temps!

Ell ho érem mil i cent,
tot hòmens de fantasia (tots)
i ara mos veim dins Turquia
tres persones en turment;
miracle de Déu seria
que n'acampàs un de cent.(n'escapàs)

